

վրայ նիմա կգարմանն տիեզերք : Բայց տարիներն սրացան անցան և նախագահութեան համար սահմանուած ժամանակը լմբնալու մօտեցաւ. հասկըցան ամենքը որ Ունշինկըրենի արժանաւոր լաշորդ գրեթէ անկարելի պիտի ըլլայ գտնել. անոր համար և միաբերան աղաչեցին զինքը որ այս ծանր բեռը ի սեր հայրենեաց անգամ մըն ալ վրան առնու :

Երկար ժամանակ տարակուսեցաւ մնաց Ունշինկըրեն և չէր զիտեր ընելիքը. առ Աստուած դիմեց որ իւր միակ սպասեմն էր ի դժուարինս, որպէս զի յոյս տայ իրեն. և իւր բարեկամին գրեց. « Տէրն բոլորից և ամենագետն Աստուած միմզեա ցայսօր հսկեց վրաս. վստահ եմ որ ընելու առաջադրութեանս ատեն այնպէս պիտի լուսաւորէ միտքս, որ բռնած ճամբուս մէջ անկարելի պիտի ըլլայ ինձ մոլորիլ » :

Լիուլի բուէիւր վերստին ընտրուելով՝ նոյնպիսի անշահասիրութեամբ ու քաջութեամբ շալկեց Ունշինկըրեն իւր ծանրակիր բեռը :

Այս երկրորդ նախագահութեան ժամանակ մեծամեծ դիմադրութիւններ պիտի կրէր : Անյողողոյ արիութեամբ մէկ կողմէն տերութեան իշխանութիւնը զիտցաւ պատկառելի ընել, և միւս կողմէն օտար ազգաց հետ խաղաղութիւն պահել, թաղեալ հօգի ու բազմաբիւ կուսակցութիւն մը ամեն ճիգը կրափէր զինքը զլիսիվրայբերելու : Վերջապէս նախագահութեանը վերջերը դիմադրութիւնը դադրեցաւ, ամենայն սիրտք առ հասարակ իրեն դարձան, և աղաչեցին որ Էրբորդանգամ ալ տերութեան կառավարութիւնը լանճն առնու :

Բայց միտքը որոշէր էր. բացէ ի բաց մերժեց. և քաջութիւն յառաջ վերջին նրաժարական ողջոյնը

տուաւ ազգին՝ որուն ազատութեանն ու պայծառութեանը համար արիւն քրտինք քափէր էր, և այնչափ տարի իմաստութեամբ և անճանալու էր ծառայութեամբ կառավարէր էր : Այս նրաժարականին մէջ ծայրէ ծայր իմաստուն խրատներ և վեճ մտածմունքներ լեցուն էին : « Տեսչութեանս գործերը աչքէ անցնելով թաղեալ բնաւ զիտութեամբ Էդած սխալմունք մը չեմ գտներ, սակայն այնչափ քաջ կճանաչեմ պակասութիւններս, որ անկարելի է ինձ ջմտածել թէ անշուշտ շատ ակամայ և անզիտութեամբ բերութիւններ ալ ըրած եմ. ուստի Էռանդագին սրտիս պաղատիմ առ Բարձրեայն որ անոնցմէ զայու չարիքը հայրենեացս վրայէն հեռացունէ : Մեծ յոյս ունիմ որ հայրենիքս քառասուն և հինգ տարուան անճանալու էր ծառայութիւնս յիշելով՝ ներողամիտ կըլլայ իմ այն անճանական պակասութեանս ու կմոռնայ գանձը, ինչպէս որ ես ալ քիչ ժամանակէն պիտի մոռցուիմ ի կայանս հանգըստեան : »

Դեռ Էրկու տարի ապրեցաւ Ունշինկըրեն և բոլոր ժամանակը անխոնջ աշխատասիրութեամբ երկիր մշակելով և ուսման պարապելով կանցըներ. չէր դադարէր նաեւ բոլոր իւր բարութեանը դիմողներուն ամէն կերպ օգնութիւն ընելէն : Այն Էրկու տարուան մէջ ոչ որ բերնէն խօսք մը լսեց զինուորական քաջագործութեանց և կամ ուրամեայ փառաւոր ու արդիւնաւոր նախագահութեանը վրայ : Կարծես թէ ինքը այն մեծ ու բազմաբղիւն մարդը չէր : Արժանապէս և Էրբորմեռաւ, (1799) Միացեալ-Նահանգաց ժողովուրդը Էրեսուն օր սուգ բռնեց :

(Նարայարութիւնն ուրիշ անգամ.)

ՀԱՅ-ԳԱՂՂԻԱԿԱՆ ԲԱՌԳԻՐԲ

ՅՈՐԴՆԵԱՆ

ԱՄԲՐՈՍԻՈՍ Վ. ԳԱԼՅԱՅԵԱՆ

DICTIONNAIRE ARMÉNIEN-FRANÇAIS

PAR

M. AMBROISE V. CALFA

Ազգի մը առաջին գիրքը՝ Բառգիրքն է, քսած են իմաստունքն առ ի խոյանել թէ ինչ կարեւոր գործիք է ասիկա ազգի մը կրթութեանն ու յառաջադիմութեանը համար : — Այս գիրքը այնչափ անելի հարկաւոր կըլլայ և պիտանի՝ որչափ որ հարկաւոր է այն լեզուն՝ զոր բառգիրքը կանգնածնէ, ու մի առ մի անոր ճոխութիւնները, փափկութիւնները, առմունքները, կերպերը ընթերցողին երեւան կհանէ :

Արդ այս անհրաժեշտ լեզուն, անընդհատ կիրառութեամբ մայրենի լեզուն է : Անկեց վերջը՝ ազգի մը համար այն լեզուն է հարկաւոր որուն գործածութիւնը ազգին մտաւոր և կամ նիւթական առաջին կարգի պիտոյիցը համար ամենահարկաւոր է :

Հիմակուան ժամանակս թէ որ կայ լեզու մը՝ որուն պէտքը ամեն ազգ իրենց սեպնական լեզուէն վերջը ճանչցած ըլլան ու բանիւք և արդեամբք խոստովանած՝ տարակույս չկայ որ Գաղղիարէնն է : Ասելովք է խօսքերնուս վկայութիւն փրկուել. Եւրոպայի մէջ ազգ մը չեմք գտներ՝ որ իւր լեզուին

Si les savants ont dit : « Le premier livre d'une nation est son Dictionnaire, » c'est pour prouver combien cet instrument est nécessaire à l'instruction et au progrès des peuples. — Plus une langue est indispensable et utile, et plus aussi est indispensable et utile ce livre qui anatomise un à un et met à découvert aux yeux du lecteur les richesses, les délicatesses et les idiotismes de cette langue.

Or cette langue indispensable, d'un usage continu, est la langue maternelle. Après celle-ci, telle autre est nécessaire à une nation lorsque l'usage en est rendu obligatoire par des besoins intellectuels ou matériels de premier ordre.

S'il en est aujourd'hui une, après la langue maternelle qui soit reconnue comme éminemment utile par chaque nation et proclamée en paroles et en action, c'est sans contredit le français. Il serait superflu d'en citer des preuves. Il n'est pas en Europe une nation qui, outre un dictionnaire en son propre idiome, n'en possède

բառգիրքն ունենայ՝ եւ իւր լեզուէն ի Գաղղիարէն բառգիրքն ալ չունենայ. ինչպէս նաեւ վարժարան մ'ալ չկայ ուր Գաղղիական լեզուն առանձին փութով չսովորեցուի :

Ուստի զարմանք չէ որ մեր ազգն ալ մասնաւոր սեր մ'ունեցած ըլլայ եւ ցուցնէ Գաղղիարէնի վրայ : Իւր բազմակարօտ պիտոյիցը ասիկա անհրաժեշտ հետեւանքն է. հետեւանք միանգամայն այս համաշխարհիկ լեզուին մատենագրական առատ ճոխութեանը, որ ամեն ազգի ալ ճարակ է, բող մեզի պէս սովալլուկ ազգի մը : Բայց այս լեզուն սովորելու դեռ գլխաւոր միջոց մը կ'լիակուի՝ որ է *Բաղդիրքը* : Աւերեանին բառգիրքը՝ քէ եւ գովելի իւր ժամանակին նայելով, բայց շատոնց ճանչցած են ազգային եւ օտար ուսումնականք՝ քէ իւր բազմատեսակ բերութեամբն ու խոռոն սխալներովը՝ ոչ միայն մեր ժամանակին չկրնար ծառայել՝ այլ նաեւ շատ վնաս ալ ընել երկու լեզուն եւս ուսանողաց : Ուստի եւ իրաւամբ շատոնց է որ ազգայինք եւ հայասեր օտարք *Հայերէն-Գաղղիարէն* բառգիրք մը կ'փնտռեն :

Չորս տարուէն ի վեր այս նոր գործոյն ձեռք զարկած՝ մտադիր աշխատեցանք ազգիս միանգամայն եւ հայասիրաց այս եական պիտոյը լցուցանելու : Հասանք արդեօք մեր վախճանին. — Յուսամք, երբ գործոյն վերջը նայելու ըլլամք, ու ամենեւին աշխատութեան ու տքնութեանց շխնայներուս : Բայց սակայն չեմք կրնար ուրախանալ եւ մխիթարուիլ մեր այս զմեզ աշխատութեանը վրայ՝ մինչեւ որ հասարակաց պիտոյիցը օգտակար չտեսնեմք զայն :

Բազումք յազգայնոց եւ յօտարաց — որոց փոքր ի շատէ յայտ է մեր անձնանուէր սերն առ հայրենի փառս եւ դպրութիւնս, եւ մեր այս երկուց լեզուաց վրայ ունեցած ծանօթութեանը զիտակ են, կամ ականատես եղած են մեր բազմաշխատ խուզարկութեանցն ու զխտիցը, եւ կամ մեր այս երկասիրութեանը քանի մը բերրը քննած են ու պէտք ունեցած՝ — շատ անգամ յորդորեցին զմեզ որ որչափ կարելի է շուտով հրատարակեմք զսա՝ տպագրելով բաժանորդութեամբ, որով եւ զոն ընեմք ազգիս ուսումնասիրները, եւ հայ դպրութեանց նետամուտ օտարազգիները :

Եւ ահա ի զոյն խնդիր եւ մեր հաւանեալ՝ կառաջարկեմք այս մեր Բառգիրքը, որ ճոխազոյն իսկ է քան զամենայն հայ բառգիրքս, եւ քան զամենայն ճշգրտոյն եւ քան զամենայն դիւրացուցիչ քէ հայերէն եւ քէ գաղղիարէն լեզուները հասկընալու եւ սովորելու համար :

ԲԱԺԱՆՈՐԴՈՒԹԵԱՆ ՊԱՅՄԱՆՆԵՐԸ.

1⁰ *Հայ-Գաղղիարէն* բառգրոց բաժանորդութեան զինն է 25 ֆրանք. իսկ բաժանորդ չեղողներուն պիտի վաճառուի 30 ֆր :

2⁰ Դիրքը պիտի ըլլայ ուրաժալ. եւ զիրը՝ առաջիկայ յայտարարութեանս զիրովը :

3⁰ Բաժանորդք քանի օրինակի համար որ զրուին՝ իրենց ստորագրութեամբ զինն ալ կանխիկ պիտի վճարեն :

4⁰ *Հայ-Գաղղիարէն* բառգրոց բաժանորդութեան զորձակայները *Մասնայ Աշխատեց* զորձակայներն են : Կրնան բաժանորդք նաեւ կամ իրենց քաղաքին ծանօթ գրավաճառի մը դիմել, կամ ուղղակի Փարիզ հասցունել առ մեզ ընդատարաւ, Rue Violet, 60, à Grenelle. — PARIS.

5⁰ Բաժանորդաց անունները եւ քանի օրինակի զրուած ըլլալին պիտի առանձին ցանկով հրատարակուի :

un de sa langue en français; de même il n'est pas une école où l'on n'enseigne spécialement le Français.

Il n'est donc pas étonnant que notre nation aussi apporte un soin tout particulier à l'étude de cette dernière langue. C'est une conséquence inévitable de ses besoins comme aussi de la richesse littéraire de cette langue universelle, aliment de toutes les nations et à plus forte raison d'un peuple comme le nôtre affamé de connaissances. Mais pour l'apprendre, l'instrument essentiel lui manque : c'est le *Dictionnaire*. Celui du Père Aucher avait certainement une valeur pour son époque; mais depuis longtemps les savants nationaux et étrangers ont reconnu que par ses défauts, ses erreurs nombreuses, non-seulement il est insuffisant, mais encore qu'il peut être nuisible à ceux qui apprennent les deux langues. Aussi tous cherchent et demandent un dictionnaire *Arménien-Français*.

Depuis quatre ans nous avons entrepris ce nouveau labeur; nous nous y sommes adonné avec tenacité pour satisfaire à ce désir de notre nation et des philarmènes. Avons-nous atteint notre but? Nous l'espérons; à ne considérer que la fin de notre œuvre, la fatigue et les veilles qu'elle nous a coûtées. Mais nous ne saurions nous réjouir et nous féliciter d'avoir mené à bien cette tâche pénible avant d'avoir pu la rendre accessible au public.

Un grand nombre de nos compatriotes et d'étrangers qui n'ignorent pas notre dévouement à la gloire et à la littérature de notre patrie, et la connaissance que nous avons acquise des deux langues, ou qui ont été témoins de nos pénibles efforts et de nos recherches, d'autres encore qui ont vu et examiné quelques feuilles de notre ouvrage, qu'ils ont voulu consulter, nous ont plus d'une fois engagé à le publier le plus tôt possible, en l'imprimant par souscription, et de satisfaire le vœu des gens de lettres de notre nation et des étrangers qui s'occupent de la littérature arménienne.

Nous nous empressons d'acquiescer à ce vœu et nous venons annoncer ici notre ouvrage, le plus riche de tous les Dictionnaires arméniens, le plus exact et le plus capable de faciliter l'étude et la connaissance et de la langue arménienne et de la langue française.

CONDITIONS DE LA SOUSCRIPTION.

1⁰ Le prix de la souscription pour un exemplaire du *Dictionnaire Arménien-Français* sera de 25 fr.; pour les non-souscripteurs il sera porté à 30 fr.

2⁰ Le format sera in-8 et les caractères conformes à ceux employés ici.

3⁰ En signant leur engagement, les souscripteurs acquitteront le prix du nombre d'exemplaires pour lesquels ils auront souscrits.

4⁰ On souscrit dans les bureaux de notre journal : *La Colombe du Massis*. Cependant les souscripteurs pourront avoir recours à un libraire de leur résidence ou nous adresser directement un mandat sur la poste, à notre domicile :

Rue Violet, 60, à Grenelle. — PARIS.

5⁰ Les noms des souscripteurs et le nombre d'exemplaires que prendra chacun d'eux seront énoncés en tête de l'ouvrage.